

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

**ATATÜRK İLKELERİ ARAŞTIRMA
VE UYGULAMA MERKEZİ**

**STRATEJİK ARAŞTIRMALAR
MERKEZİ**

KONFERANS

90. YILINDA 23 NİSAN

**Yayına Hazırlayan
Dr. Ahmet Zeki BULUNÇ**

ISBN: 978-975-8571-39-0

19 Nisan 2010

AÇILIŞ

Prof. Dr. Ünsal YAVUZ
Başkent Üniversitesi
Atatürk İlkeleri Araştırma ve Uygulama
Merkezi Müdürü

Prof. Dr. Kenan ARAZ
Başkent Üniversitesi Rektörü

KONUŞMACI

Süleyman DEMİREL
Türkiye Cumhuriyeti
9. Cumhurbaşkanı

Tarih: 19 Nisan 2010 **Saat:**14.00
Yer: Başkent Üniversitesi Bağlıca Kampusü
Prof. Dr. İhsan Doğramacı Konferans Salonu
Eskişehir Yolu 20. Km/ANKARA
Tel: 0312- 234 10 10/1410-234 14 11 Faks: 0312 234 15 46

SUNUCU- Sayın Cumhurbaşkanım, değerli misafirler; Başkent Üniversitesi'nin ev sahipliğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının 90. Yılı münasebetiyle, 9. Cumhurbaşkanımız Sayın Süleyman Demirel'in vereceği konferansımıza hoş geldiniz.

Yaklaşık 1,5 saat birlikte olacağız. Bu birliktelik içerisinde özellikle öğrenci arkadaşlarımızın dışarı çıkmamasını, zorunlu olmadıkça diğer konuklarımızın da dışarı çıkmamasını bir kere daha rica ediyoruz.

Şimdi, saygı duruşu ve İstiklal Marşı için sizleri davet ediyorum.

Teşekkür ederiz.

Değerli konuklar; şimdi de Başkent Üniversitesi ATAMER Müdürü Prof. Dr. Sayın Ünsal Yavuz'u açılış konuşması için kürsüye davet ediyorum.

Prof. Dr. ÜNSAL YAVUZ (Başkent Üniversitesi ATAMER Müdürü)- Sayın Cumhurbaşkanım, Sayın Rektörüm, değerli konuklar. Bugün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının 90. Yıldönümünü kutluyoruz. Kutlama günlerinin resmi tatil günü olması veya anma günlerinin hafta sonlarına rastlaması olasılığına karşılık Kurucu Rektörümüz Prof. Dr. Sayın Mehmet Haberal'in önerileri doğrultusunda bu günleri o hafta içinde yapmayı gelenekselleştirmiş bulunuyoruz.

Bugün, Çok Değerli Sayın Cumhurbaşkanımızın konuşmasından önce, sizleri fazla yormadan 90 yıl öncesine götürerek o günleri ve ortamı anımsatmaya çalışacağım.

Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı ortam, Mustafa Kemal Atatürk'ün Söylev'inin başında uzun uzadıya vurguladığı gibi, hiç de ümit verici bir ortam değildi. Ancak, O'nun milletine olan sevgi, saygı ve güveni daha Kongreler aşamasında Hâkimiyet-i Millîye, İrade-i Milliye, Kuvay-i Milliye kavramları ile ortaya çıkmış ve Büyük Millet Meclisi'nin duvarında "*Hâkimiyet Milletindir*" şeklinde anıtlaşmış, 20 Ocak 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda "*Kayıtsız Koşulsuz*" sözcüklerinin eklenmesiyle pekişmiştir.

Meclis'in açılması da o kadar kolay olmamış, dışarıdan ve içeriden destekli ve yönlendirmeli engellere karşın O'nun ödün tanımaz, kararlı kişiliğiyle, ulus, ülkenin içinde bulunduğu duruma, bu Meclis'te el koymuştur.

Aslında; Meclis'in adı bile onun yetkilerini ve niteliklerini gösterme açısından son derece önemli: **Olağanüstü Yetkilere Sahip Meclis**. Bu doğaldı, çünkü

koşullar olağanüstü idi. O halde, ülkenin ve ulusun yazgısını eline alacak, meclisin de olağanüstü yetkilere sahip olması kaçınılmazdı.

Ankara, Anadolu'nun ortasında tam bir bozkır kenti. Yerleşim, kentin en yüksek yerine kurulu kale ve civarında yer alıyor. Bugünkü Ulus semtinin orta yerinde birkaç kıraathane ve gelen geçenin konakladığı taştan bir bina; zaten adı da: Taşhan. Ve hemen biraz aşağısında tek başına taştan bir bina. İşte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir şubesi olarak düşünülmüş ve inşa edilmiş olan bu bina ilk Meclis olarak kullanılacaktır. Binadan içeriye girdiğiniz zaman uzun bir koridorun sağında ve solunda odalar olduğu görülür. Bunlar zamanla ilk hükümetin çalışma yapacağı ve devletin yönetimi ve Meclis'in idaresi ile ilgili işlerinin görüleceği mekânlardır. Milletvekillerinin toplanacağı Genel Kurul Salonu da bu kattadır. Milletvekillerinin Meclis oturumlarını izleyip çalışacakları sıralar okullardan toplanıp getirilmiştir ve pek de rahat oldukları söylenemez. Genel Kurul Salonu'nun ısıtılması ve aydınlatılması ilkel bir soba ve tavandan asılı gaz lambaları ile sağlanmaktadır.¹

Taşradan gelen milletvekilleri Meclis binasının altındaki odalarda, Taşhan'da ve Ankaralılar tarafından evlerde misafir edilmektedir.

Meclis'in yapısına bakıldığı zaman toplumun tüm sosyal katmanlarından gelen temsilcilerin olduğu görülür; emekli asker, memur, hukukçu, esnaf, kent eşrafı, aşiret reisi, çelebi yani ulusun tüm temsilcileri bir birlik ve bütünlük içinde ve ulusal amaç etrafında tek yumruk olarak toplanmışlardır. Meclis'in düşün yapısına bakıldığında; bu Meclis'te günümüz parlamentolarındaki siyasi partiler gibi olmamakla birlikte onları çağrıştıran guruplar bulunmaktadır. Örneğin; Tesanüt Grubu, Islahat Zümresi, Müdafaa-ı Milli Grubu, İstanbul'da dağıtılmış olan Meclis-i Mebusan'ın üyelerinin oluşturduğu İstanbul Kulüpçüleri, İttihat ve Terakkiciler v.b.²

Meclis'te bu kadar grubun bulunması, herhangi bir sorun tartışmaya açıldığı zaman, her gurubun özgürce kendi düşüncelerini ve çözümlerini ifade ettiği anlamına gelir. Bunun da doğal sonucu tartışmadır. Öyle kimi çevrelerin söylediği gibi, bu Meclis, Mustafa Kemal Paşa'nın güdümünde, O'nun her dediğini yapan bir Meclis değildir. Kısaca bu Meclis'te tartışma vardır. Bu Meclis tartışan bir Meclis'tir.

Aldıkları aylığa gelince, bu konuda Besim Atalay'ın anılarında yer alan bilgiler en somut ve duygulandırıcı kanıttır: **"Milletvekili aylığı resmen 100 liraydı.**

¹ Falih Rıfık Atay, **Çankaya**, İstanbul,1980, s.253 v.d.; Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, C.2, 4B., İstanbul,1971.ss.269-288.

² Tarih, C.4., İstanbul,1934, s.49 v.d.; Alptekin Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları, Ankara,1990, s.248 v.d.

Bunun 20 lirasını orduya sigara parası diye kesilir; geriye 80 lira kalırdı. Kalan 80 liranın 25 lirasını ev kirası verirdim. Ev Meclis'e çok uzak olan Ayrancı'daydı. Meclis'e gelmek için bir saat yol yürürdüm. Ay sonuna kadar 55 lira ile geçinmeğe çalışırdım. Bütün arkadaşlar benim gibi idi. Bir yıl böyle geçti. Her gün zaten basit olan sofradan doymadan kalkardık”³

İşte, bu ülke bu koşullarda özverili insanların bir araya gelmesiyle kurtuldu. Onun için, bunları her zaman anımsamakta yarar vardır. Çünkü yaşadığımız koşulların değerini bilmek ve sahiplenmek, o günün ortamını iyi öğrenmekten geçmektedir. İşte ilk Meclis budur ve ona en yakışan, hakkı da olan isim: **“Vatan Kurtaran Meclis”** olmalıdır.

Bu Meclis'in biraz aşağısında 1924 yılından itibaren, 1960 yılına kadar çalışılacak olan İkinci Meclis vardır. Bu Meclis'te siyasi partiler yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır. Ancak, ömürleri fazla uzun olmamıştır. Ne var ki, bu Meclis de tartışan Meclis'tir. Tartışarak, bütün devrimsel dönüşümleri kabul eden, çağdaş ve uygar boyutlarda, yeni bir devlet ve toplum yapısını gerçekleştiren Meclis'tir. Onun için bu Meclis'in adı da bence **“Devlet Kuran Meclis”** olmalıdır.

Artık toplumun örgütlenmesinin bu Meclis'e yansıdığını, siyasi partilerin ortaya çıkmasıyla görürüz. Bu Meclis'te siyasi partiler var, çok partili rejime geçiş denemeleri yapılmıştır. Büyük Atatürk'ün en büyük özlemi de buydu. O, Sabiha Gökçen'in anı kitabında yer alan sözlerinde bunu çok açık bir şekilde şöyle vurgulamıştır: *“Sabiha, girişmiş olduğum denemelerin istediğim gibi sonuç vermemesinin nedeni, halkın bu rejimi istememesi değildir kuşkusuz. Demokrasinin gelmesi ile bazı kişilerin huzuru kaçacaktı, bu bir gerçek. Onlar da bu girişimimi şu veya bu şekilde baltadılar. Sonra devrimlerin karşısında olan az da olsa bir çıkar gurubu bilinçlenmemiş halkı kışkırttılar. Onlara laiklik ilkeleri dışında, cumhuriyet ilkeleri dışında vaatlerde bulundular. İşte buna hiçbir zaman tahammül edemedim... Ancak, şuna kesinlikle inanıyorum ki demokrasi gereği olan çok partili bir dönem Türkiye'mize gelecektir. O zaman ben hayatta olmasam bile ruhum bilesiniz ki şad olacaktır. Ancak, bu dönem içinde tek korkum, bu güzelim yönetim tarzını yozlaştıracak, onu anlamsızlaştıracak, hatta ve hatta halkın gözünden düşürecek kişiler ve partiler çıkmasıdır. Gerçi Batılı ülkelerde de demokrasilerin yerleşmeleri uzun yıllar, hatta asırlar almıştır ama gelişen dünyada Türkiye'nin bu konularda kaybedecek vakti yoktur.”⁴*

³ Müderrisoğlu, a.g.e., s.256.

⁴ Sabiha Gökçen, *Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti*, İstanbul, THK. Yay., 1982, s.172.

Bu, kanımca bize bıraktığı o sınırsız ileri görüşleri arasında en çok önümüzde olması ve düşünmemiz gereken önerilerinden birisidir.

“Bağımsızlık ve Özgürlük benim karakterimdir” diyen ve özgürlüklerin kaynağının ancak demokratik ortamlarda var olacağını inancında olan Atatürk, bizzat kendi kaleminden çıkan **“Vatandaş İçin Medeni Bilgiler”** kitabında bütün bu kavramları tek tek tanımladıktan sonra, demokrasiye karşı olan akımları da tanıtarak halkını uyarmaktadır. O’na göre:

“1. Bolşeviklik nazariyesi;

2. İhtilalci siyasi sendikalizm;

3. Menfaatların temsili nazariyesi.

Demokrasiye karşı cereyanlardır. Bu guruplardan biri siyasi otoriteyi eline geçirirse sistemi kendi gurup ve çevre çıkarlarına göre kullanır, genelin çıkarlarını unuttur” der.⁵

Herhalde bugünlerde yaşasaydı, artık devrini doldurmuş bu nazariyelere şunu da eklemeyi ihmal etmez, dinci faşistlere karşı da dikkatimizi çeker ve bu gurupların yinelemekten bıkmadıkları “Demokrasi” ve “Özgürlük” söylemleri arkasında devlet ve toplumu hangi yapılanmalara doğru yönlendirdiklerini gözden kaçırmamamızı ve onları dikkatle izlememizi şiddetle önerirdi.

Büyük Atatürk, dikkatlerimizi bu oluşumlara toplarken, meclislere de dikkat etmemizi vurgulamıştır. **“Millet egemenliği geçici olarak verdiği meclislere dahi güvenmemelidir. Çünkü meclisler de istibdat yapabilirler; yani keyfi hareket edebilirler. Bu kişi istibdadından daha da tehlikelidir. Onun için demokrasilerde meclislerin seçimlere giderek, kendilerini yenilemeleri arzulanır. Sistemin güçlenmesi, oturması bakımından bu çok önemlidir.”**⁶ Ne var ki, Meclis’in açılışının 90. Yılında gördüğümüz tablo ve tanık olduğumuz olaylar, üzülererek söylemek gerekir ki, O’nu doğrulamaktadır.

Bütün amacı demokrasiyi bütün kuram ve kurallarıyla ülkede gerçekleştirmek olan Atatürk, bu konuda bakınız ne diyor: **“Benim amacım, Türkiye’de yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde ulus egemenliğini kuvvetlendirmek ve sonsuzlaştırmaktır”** ⁷ der ve hepimizin dikkatini iki temel kavrama çeker: Bunlardan birincisi **Tam Bağımsızlık**, diğeri **Ulus Egemenliği** dir.⁸

⁵ Prof. Dr. Afet İnan, **Medeni Bilgiler Ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, 3B., Ankara, TTK, Yayını, 1998, s.40.

⁶ Arı İnan, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları**, Ankara, TTK, Yay., 1982, s.32.

⁷ Hasan Rıza Soyak, **Atatürk’ten Hatıralar**, İstanbul, Yapı Kredi Bankası yay., 1973, s.435.

⁸ Atatürk, **Söylev ve Demeçler**, C.2, 3B., Ankara, 1981, s.91.

Doğrudur, çünkü en zor durumlarda olayları değerlendirecek ve üzerine gidecek devlet ve rejimi sahiplenecek olan işte bu güçtür. Ve ulusunun dikkatini çekiyor: **“Eğer, millet, meclislerin ve hükümetin yanlış politikalarını denetlemezse, onların yanlışlarına, sorumsuzluklarına iştirak etmiş olur!...”** Bu nedenle bütün görev bizde!...

Sayın Cumhurbaşkanım, Sayın Rektörüm saygılarımla arz ederim.

SUNUCU- Sayın Hocamıza teşekkür ediyoruz.

Değerli misafirler; şimdi de konuşmasını yapmak üzere Başkent Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sayın Kenan Araz'ı kürsüye davet ediyorum.

Prof. Dr. KENAN ARAZ (Başkent Üniversitesi Rektörü)- Sayın 9. Cumhurbaşkanımız; bizleri kırmayıp, Meclisimizin 90. Yılında bizlerle birlikte olduğunuz için şahsım ve Üniversitem adına şükranlarımı arz etmek istiyorum.

Biz Başkent Üniversitesi olarak 371 gündür özgürlüğü kısıtlanmış, Kurucumuz, Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Mehmet Haberal'ın yolunda gün 24 saat, hafta 7 gün çalışmalarımızı sürdürürken, bu gibi toplantıları yaparak, ülkemize olan görevimizi de yerine getirmek istiyoruz. Bu bakımdan bizlerle olduğunuz için sizlere tekrar şükranlarımı arz etmek istiyorum.

Sayın 9. Cumhurbaşkanımız, değerli konuklar; 23 Nisan 1920 yılında Büyük Millet Meclisi'nin açılışının 90. Yıldönümünü hep birlikte kutluyoruz. Büyük Millet Meclisi'nin açılışının anlamı, 600 yıllık Osmanlı ailesinin yönettiği aile veya hanedan yönetiminin yerine, halkın yönetimi eline alması; ülke ve toplumun kaderine el koyarak, haklı davasını ve bu konudaki kararlılığını tüm dünyaya göstermesi anlamına gelmektedir.

Bu Meclis, ülkenin içinde bulunduğu en zor koşullarda çalışmalarına ara vermemiş, başka yere taşınma önerilerine itibar etmemiştir. Büyük Atatürk'ün her zaman özlemini çektiği çok partili demokratik sisteme geçiş denemelerinde bulunduğu, ancak koşulların olgunlaşmamış olması nedeniyle, uygun zamanı beklemeye karar verdiği Meclis, yine bu Meclis olmuştur.

Kurtuluş Savaşı'nın başından itibaren milletle birlikte başlatılan savaş, bu Meclis'in açılmasıyla birlikte, egemenliğin millette ait olduğu temelini oturtmuş ve bunun üzerinde şekillenmeye başlamış, anlamını bulmuş ve vazgeçilmez olmuştur. Parlamenter demokratik sistemimizin 90 yıllık

yaşamında, Meclis içinde veya dışında başka sistemlerin özlemini çekenler her zaman olmuştur. Dün vardı, bugün var, yarın da var olacaktır. Ancak, millet iradesi bütün zorlukların üzerinden gelmiş, devletine, kurucusuna, kuruluş felsefesine, rejimine sahip çıkmış ve çıkmaya da ödünsüz ve kararlı bir şekilde devam edecektir; çünkü bu güce sahiptir.

Büyük Atatürk'ün şu sözleri bu konuda yeterince açıktır: *“Korku üzerine egemenlik olmaz; egemenlik hiçbir sebep ve şekilde terk ve iade edilmez; emanet edilemez. Türk Milleti yeni bir iman ve kesin bir milli azimle yeni bir devlet kurmuştur. Bu devletin dayandığı esaslar, tam bağımsızlık ve kayıtsız şartsız milli egemenlikten ibarettir. Millet bu egemenlikten en küçük bir parçasını bile feda etmeyecektir. Gözünü açmıştır.”*

Saygılarımla.

SUNUCU- Sayın Rektörümüze çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi de konuşmasını yapmak üzere, 9. Cumhurbaşkanımız Sayın Süleyman Demirel'in sahneye teşriflerini rica ediyoruz efendim.

SÜLEYMAN DEMİREL (Türkiye Cumhuriyeti 9. Cumhurbaşkanı)- Başkent Üniversitemizin Değerli Rektörü Sayın Kenan Araz, Başkent Üniversitemizin değerli öğretim kadroları, Başken Üniversitesi'nin dostları, değerli misafirler; geleceğimiz, ümidimiz, her şeyimiz olan değerli öğrenciler, sevgili gençler; hepimizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum.

Sayın Rektör Prof. Kenan Araz ve Sayın Prof. Dr. Ünsal Yavuz'un davetleri üzerine bugünkü toplantıya katılmaktan büyük bir mutluluk duyduğumu ifade etmek istiyorum.

Bu salon benim için yabancı bir salon değildir. Birçok kereler bu salonda sizlerle ülke sorunlarını konuşmuşuzdur. Bugün yine aranızda bulunmaktan, sizlerle beraber olmaktan fevkalade mutluyum.

Ülkemizin çağdaş üniversitelerinden birisi olan Başkent Üniversitesi'nde bu kadar güzel bir topluluğun içinde olmak, beni gerçekten mesut etmektedir. Bu kurumun Kurucusu, Dünyaca Tanınmış Bilim Adamı, Büyük Hekim, Değerli İnsan, Prof. Mehmet Haberal'ı sevgiyle selamlıyorum. Kısa zamanda sizlerle beraber olmasını ümit ediyor ve temenni ediyorum. Rüzgâr bazen poyraz eser, bazen lodos eser. Hep bir istikametten estiği görülmemiştir. Onun için denilir ki, *“keser döner, sap döner, bir gün de hesap döner.”*

Adaletin yerini bulacağına, geç de olsa mutlaka yerini bulacağına inanıyorum. Adalete inanmak, ülkemizin geleceğine inanmaktır. Sabırla, sükûnetle o güzel günü bekliyorum.

Bu salon, bir büyük adamın, bir büyük ilim adamının, hepimizin sevgilisi olan bir büyük zatın ismini taşır: **Doğramacı**. Prof. Dr. İhsan Doğramacı hayata veda etmiştir. Kendisini, milletim adına, bu ülke ve insanlığa yaptığı hizmetler adına, minnet ve şükranla anıyorum, ruhu şad olsun.

Benim konuşmam, çok önemli bir konu olan, benden evvelki Sayın Konuşmacılar'ın ifade ettiği konuda, daha çok siyasi ağırlıklı olacaktır. Tabii ki, akademik ağırlıktan da uzaklaşamayız.

Onun içindir ki, ben kendime ait bir değerlendirme yapacağım, vaktin müsaadesi nispetinde. Kırkbeş dakika vaktim olacaktır. Şimdi başlıyorum konuşmaya. Saat 14:30'dur; 15:15'te size, sorularınıza teslim olacağım.

"23 Nisan", "90. Yılında 23 Nisan" veya "23 Nisan'ın 90. Yılı" denildiği zaman, pek çok meseleye birden elinizi atmış olursunuz. Bunları hangi sıra dâhilinde, nasıl anlatalım ve nelerin altını, üstünü çizelim; ne çıkartalım bunlardan, olmuş hadiseleri tekrarlayarak ne çıkartalım, ne yapmak istiyoruz? Evet, anmak çok önemli bir olay, ama anmak, niçin anıyoruz? Bunun ibretleri, derslerini acaba doğru çıkartmış mıyız? Önemli olan mesele, gelecektir. Geçmişten geleceği nasıl çıkartacağız? Bu anmanın sebebi odur. Geçmişten gelecek çıkartacağız.

23 Nisan Çocuk Bayramı'dır. Hiç kimse küçümsemesin çocuk bayramını. Çocuk bir milletin en değerli varlığıdır; insanlığın en değerli varlığıdır. Çocuk, sadece bir ailenin varlığı değildir; çocuk bütün milletin varlığıdır. Çocuklarına iyi sahip olan milletin, geleceği teminat altındadır. Onun içindir ki Çocuk Bayramı'nı çok önemseriz. Çok önemseydiğimiz içindir ki, aynı zamanda 23 Nisan günü, **Çocuk Bayramı** yapılmıştır. Çünkü 23 Nisan'ın kendisi çok önemli bir gündür. Hem Çocuk Bayramı önemlidir, hem çocuk önemlidir, hem 23 Nisan önemlidir. Binaenaleyh, ikisinin beraber bayram oluşu çok büyük değer taşır.

Ulusal Egemenlik Bayramı. 23 Nisan ülkemizde Ulusal Egemenlik Bayramı'dır. Ulusal Egemenlik, Milli Hâkimiyet dediğimiz olay, bizim devletimizin temelidir; Cumhuriyet'imizin temelidir. Onun içindir ki, bayram olmaya değer ve günün değeri de bu ismi taşıyacak kadar güce sahiptir. Onun içindir ki; 23 Nisan Çocuk ve Ulusal Egemenlik Bayramı'mızı da tebrik ediyorum; hepinizin bayramını tebrik ediyorum.

Bayram yapmışız 23 Nisan'ı. Nasıl olmuş da yapmışız? Aslında, 23 Nisan 1920 olmasa ne olurdu? Olmazsa ne olurdu? Herhalde bunu düşündüğümüz zaman, birçok senaryo üretmek mümkündür, ama bugünler olmazdı, çok başka şeyler olurdu. Bu çok başka şeyler de bugünler gibi güzel olmazdı. Acısıyla, tatlısıyla, zorluğuyla, müşkülatıyla, her şeyiyle olabilecek günlerin en güzelleridir bu günler.

Onun içindir ki; 23 Nisan 1920, bugünleri sağlayan olayların başlangıcıdır. Olmasaydı, bugünler olmazdı. Peki, 23 Nisan neden olmuştur? Neden Türkiye'de bir Büyük Millet Meclisi açılmak mecburiyeti hâsıl olmuştur? Bu, işin evveliyatıdır. Bunu bilmedikçe, bence ne 23 Nisan'ı, ne ondan sonra yapılmış olan mücadeleyi, ne bugünleri anlamak o kadar kolay değildir.

23 Nisan 1920; ondan sonra ne olmuştu? Bunu bilmedikçe, yine bu günleri anlamak mümkün değildir. Onun içindir ki, ben bu evreyi üç bölümde özetlemek isterim.

Birincisi; bizi 23 Nisan'a getiren olaylar. İkincisi; 23 Nisan'dan Cumhuriyet'e getiren olaylar ve üçüncüsü; Cumhuriyet. Sanıyorum ki bugünkü tartışmalara baktığımız zaman, bu üçünü de tam anlamış değiliz; doğru anlamış da değiliz. Pek çok noksanımız olduğunu görüyorum. Esasen çok zor dönemlerdir; anlaşılması pek kolay da değildir. Milletlerin hayatında her şey istenildiği gibi olmuyor. İstenilen gayretler istenildiği şekilde olsa da, birçok sıkıntılar olabiliyor; bunların hakkından gelmek pek de kolay olmuyor.

30 Ekim 1918 neyi ifade ediyor? Mondoros Mütarekesi'ni. Neyi ifade ediyor? Bir Cihan İmparatorluğu'nu. Üç kıtada hükümlan, egemen Osmanlı İmparatorluğu. Birinci Dünya Savaşı'na girmiş, savaşı kaybetmiş. Savaşı kaybetmekle kalmamış, ondan evvelinde başlayan dağılma orada noktalanmış. Dağılmadan çöküşe geçilmiş.

Bir imparatorluk dağılmış; dağıtmışlar imparatorluğu. Kim dağıtmış? Dağılmamak için uğraşmış; dağıtılmaması için uğraşmış. Kuruluşundan Mondoros Mütarekesi'ne 619 sene; 619 sene çok önemli bir zaman. Bu coğrafyada uzun süre yaşamış devletler var: Roma var, Bizans var ve sonra da Osmanlı var.

Böyle bir coğrafyada bulunuyorsunuz, böyle bir coğrafyanın geçmişini devralmışsınız; böyle bir coğrafyanın şartlarını devralmışsınız. Osmanlı İmparatorluğu dediğimiz imparatorluk çok dilli, çok dinli (24 dil, 42 mezhep), çok uluslu, çok etnikli bir halklar manzumesi.

Fransız İhtilali, Amerikan İstiklal Beyannamesi. Buradan doğan milliyetçilik cereyanları. Milliyetçilik, mikro milliyetçilik, bütün imparatorlukların içini kaynatmış. Osmanlı'nın içerisinde de çeşitli unsurlar ayağa kalmış ve istiklal peşine düşmüşler.

Devlet güçlüyken, bunların sesinin çıkması mümkün değil. Devlet zaafa uğradıkça, bunların sesi çıkar hale gelmiş. Devlet de zaafa uğramaya devam etmiş. Çünkü devlet bir yerden sonra çağdan kopuk. Çağın farkına varmamış. Bilimin farkına varmamış, teknolojinin farkına varmamış, siyasi cereyanların farkına varmamış, olup bitenlerin farkına varmamış.

Bir tarafta bilim, öbür tarafta bilim yerine daha çok “nakli ilimler” okutan medrese, yani dini eğitim. Medrese var, mektep yok. Yavaş yavaş oraya yönelmiş, Tanzimat Fermanı, arkasından birçok şeyler. Sonra, Kanun-i Esasi. Halkın yavaş yavaş idareye iştirakinin sağlanması. Hep bunlar Avrupa’da meydana gelen olayların bize aksi, çünkü bizim ordularımız, 1774’ten itibaren yenilmeye başlamış. İsterseniz 1683’ten itibaren alın.

Niçin yeniliyoruz diye baktığınız zaman, görmüşüz ki birçok alanda geri kalmışız. Gayret sarf etmişsiniz, bu birliği tek tek tesis edememişsiniz. Sonra “Ulus-Devlet” kavramı çıkmış. Ulus yok, Osmanlı diye bir ulus yok! Osmanlı ulusu meydana getirmeye kalkmışsınız. Bunun altını çiziyorum, Osmanlı ulusu, ittihadı anasır, ne kadar unsur varsa, bu unsurlardan acaba millet çıkartabilir miyiz? Ama esasen baş kaldırıp da, Avrupa’nın yardımıyla bağımsızlıklarına kavuşan Bulgaristan, Sırbistan ve Romanya gibi devletlerden sonra, Balkanları tutmak imkânı kalmamış.

İnfiradı anasır, çeşitli etnik unsurların ayrı ayrı devlet olma arzuları, etnik milliyetçiliktir. Etnik milliyetçilik Osmanlı İmparatorluğu’nu çökertmiş ve netice itibarıyla, o büyük imparatorluğu ayakta tutmak mümkün olmamış, kolay değilmiş. İmparatorluğun içerisinde 35 tane devlet çıkmış. Fakat İmparatorluğun ana gövdesi olan, daha çok Türkiye dediğimiz bölgede yaşayan, daha çok Müslüman olan ve Türkçe konuşan insanların büyük bir kısmı Balkanlar’da ve İmparatorluğun başka köşelerinde büyük sıkıntılara girmişler.

Balkan Savaşları öncesindeki Balkanlar’ı, eğer benim gençlerim bilmezse, mücadelemizdeki birçok sorunları anlamakta çok müşkülât çekerler. Devlet çöktükçe, göçtükçe, yüz binlerce insan taşı tarağı toplayıp, bizim oralara götürdüğümüz insanlar Anadolu Yarımadası’na doğru gelmişler.

30 Ekim 1918'de her şeyi teslim etmişsiniz. Şimdi ne olacak? Bir süre sonra ülkenin şurasını, burasına işgal ve istilalar başlamış. Güneyde, doğuda, batıda her tarafta yeni işgaller başlamış ve nihayet geldiğiniz yer 15 Mayıs 1919'dur. 15 Mayıs 1919 Yunan orduları İzmir'e çıkacaktır. Anadolu kaynamaktadır (Kuva-yı Milliye), yer yer hareketler vardır, fakat fevkalade cılızdır. Top yoktur, tüfek yoktur, silah yoktur. Osmanlı orduları dağıtılmıştır. Koskoca Osmanlı ordularından bu sınırların içerisinde 10 tümen kalmış ve tümenlerin de yekûnları 700-800 kişiyi geçmiyor. Bununla hangi mücadeleyi nasıl yapacaksınız? Burada iki şey var.

Birincisi; "bu şartlar altında mücadele yapılamaz, teslim olalım." Bize ne kadar hak tanırlarsa, o kadar hakkımız olsun yahut hayır, biz hakkımız kadar hak istiyoruz. Bu mücadeleye karar vermek lazım. 23 Nisan, bu mücadele kararının adının konmasıdır. Ne yapacaksınız, bir şeyiniz yok, silahınız yok, askeriniz dağılmış, ordunuz yok. Askerinize giydirecek elbiseniz yok, ayakkabınız yok, çarığınız yok, ekmeğiniz yok, hiçbir şeyiniz yok, paranız yok, pulunuz yok.

Bu yokları tanımayan irade, işte çok önemli olan hadise. 15 Mayıs 1919'u, 16 Mayıs takip ediyor. Bir gün sonra, 16 Mayıs'ta Bandırma Vapuru İstanbul'dan hareket ediyor, Samsun'a gidiyor. İçerisinde beklenen Lider var, bir ruhu ateşleyecek Lider var; o Kuva-yı Milliye ruhunu ateşleyecek Lider. Bu büyük milleti düşmanlarına teslim etmeyecek, bu mücadeleyi verecek ya kazanacak, ya kazanacak.

İşte, büyük mesele bu. Lider, bu kararı veriyor. Samsun'a 16 Mayıs'ta koşuyor. Lider ve yanındakiler 21-22 Haziran'da Amasya'dadır. "**Vatani milletin azim ve kararı kurtaracaktır**" diyor. Milletin azim ve kararı. Hadi bakalım millet. Ses, 23 Temmuz'da Erzurum'dadır: "**Vatan Bir Bütündür Parçalanamaz**" diyor.

4 Eylül'de Sivas'tadır. Orada da "**Türkiye Büyük Millet Meclisi Toplanmalıdır; Ankara'da Büyük Millet Meclisi Toplanmalıdır, Manda Kabul Edilemez**" diyor.

Büyük Atatürk, bu milletin kahraman evladı. 27 Aralık 1919 günü Ankara'ya geliyor. İstanbul işgal edilmek ve İstanbul'da Meclis kapatılmak üzeredir. Meclis bir Misak-ı Milli kararı neşredecektir. Bu Misak-ı Milli kararı 30 Ekim 1918'de "**Osmanlı ordularının işgali altında bulunan veya hâkimiyeti altında bulunan toprakları parçalanamaz**" Misak-ı Milli kararı budur.

Dikkat ediyor musunuz? Ne geliyor çizgide? "**Vatan parçalanamaz, bölünemez.**" Vatanın kaderi, milletin kendi elindedir. Bunu değiştirmek

mümkün değildir. Yani, netice itibariyle, hiç kimse geleceği başka yerde aramamalıdır, gelecek buradadır. 23 Nisan'dan çıkartılacak birinci derslerden birisi budur. Her şeyi kendinizde arayacaksınız, kendinizde bulacaksınız.

Mustafa Kemal Paşa 19 Mart 1920'de, o gün Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye olarak Genelge neşrediyor. 23 Nisan 1920'de Meclis açılacaktır, *"her sancaktan beş kişi Ankara'ya gelsin; İstanbul Meclisi'nden de kopup gelenler gelsin."* 23 Nisan sabahı Hacıbayram Camii'nde dualarla Meclis'in açılacağı binaya geliniyor. 115 kişi gelebilmiş; binaya geliniyor. Orada 13:45'te Meclis'in açılmasına geçiliyor. Sinop Milletvekili Şerif Bey, Meclis'in en yaşlı üyesi (75 yaşında). Bakın, ne oluyor? Biraz evvel Sayın Prof. Yavuz söyledi. Genelge, gelin milleti kurtaralım genelgesidir. Bu genelge, yani ses odur, davet odur. Bu şartlar altında milleti kurtaracaksınız. Milleti nasıl kurtaracaksınız bu şartlar altında? Düşünmüyor adam. Kim geliyor, herkes geliyor. Doğulusu geliyor, batılısı geliyor, güneylisi geliyor, kuzeylisi geliyor; bu milletin bütün fertleri geliyorlar ve diyorlar *"bu vatan bizimdir."* Geliyor; neye geliyor? Bu mücadeleyi yapacak gücü kendi nefsinde bularak geliyorlar. Top da, tüfek de, para da, ekme de, aş da kendisidir. Geliyor bu insanlar, imanlarını, inançlarını, kararlılıklarını, kahramanlıklarını oraya koyuyorlar. Birinci Meclis budur, Meclis budur.

Bu Meclis, bütün dünyaya ilan ediyor ki: "Biz varız". Bu savaştır. Savaşı neyle yapacak? Ordu kuracak; orduyu kuruyor. Bu orduyu kurarken, bir taraftan da düşmanlar her taraftan ilerlemeye çalışıyor. İnönü'ye geliyor, Sakarya'ya geliyor, Haymana'ya kadar geliyor. *"Acaba, buradan Kayseri'ye gitsek mi?"* tartışmaları oluyor ve Tunceli delegesi Diyar Ağa çıkıp kürsüye: *"biz buraya kaçmaya gelmedik, biz buraya kavga etmeye geldik, nereye gidiyoruz, oturun oturduğunuz yerde"* diyor. Meclis oturduğu yerde oturuyor.

Sonra, savaş olanca hızı ile devam ediyor. Milli Mücadele Orduları güçleniyor. Büyük Taarruz ve Büyük Meydan Muharebesi, 30 Ağustos Zaferi; arkasından İzmir Limanı'nda İstiklal Orduları (9 Eylül 1922). Evet, *"Türkiye'yi istilaya gelen düşman güçleri, geldikleri yere gideceklerdir, geldikleri gibi gideceklerdir."* Bu bir destandır. Bu destanı yapan bu ülkenin kahraman evlatlarını hep beraber minnet ve şükranla analım, başta Gazi Mustafa Kemal Paşa olmak üzere. 23 Nisan 1920 Meclis'in Açılışı'ndan İzmir'e varış 28 ay, 16 gün alacaktır.

Şimdi, iş bitmiş midir? Hayır. Bu zaferi dünya tasdik etmeliydi. Çünkü nihayet dünya ile beraber yaşamaya mecbursunuz. Bu dünyanın içinde yaşamaya mecbursunuz, dünyada beraber yaşamaya mecbursunuz. Devlet olacaksınız, münasebetleriniz olacak. Bunu dünyanın tasdik etmesi lazımdı. Türkiye'de

henüz, Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti temsil etmektedir.

Bu zaferi dünya tasdik etmeliydi. Dünya, zaferin kazanıldığından çok kısa bir süre sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni Lozan'a davet ederek müzakereyi başlattı. Kasım 1922'de başlayan bu müzakereler, 24 Temmuz 1923'te neticelenmiştir.

Bir imparatorluk taksime uğramıştır. Bu çok önemli bir hadisedir. Zaferi sahada kazanan orduların Kumandanı, kumandanları, bu savaşı yürütenler, aynı zamanda masanın başında da zafer kazanmalıydılar; kazandılar. Sanıyorum ki, merhum İsmet İnönü'nün Lozan Murahhas Heyeti Başkanı olarak "Lozan'da ne olmuştur?" Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne anlatan şu okuyacağım ifadesi, bugünkü Türkiye'nin neyi kurtardığını anlatması bakımından çok ibret vericidir. Anlaşmayı T.B.M.M.'ye sunarken İsmet Paşa, Lozan'dan getirdiği Türkiye'yi şöyle tarif ediyor:

"Mütecanis, yeknesak, (birlik ve bütünlük içinde) bir vatan. Bunun dâhilinde, harice karşı gayri tabii kuyuttan (olağanüstü sınırlamalardan) ve hükümet içinde hükümet ifade eden dâhili imtiyazattan (ayrıcılıklardan) müberra (aklanmış) bir vaziyet. Gayri tabii (Olağanüstü) Mükellefat-i Maliye'den (mali yükümlülüklerden) azade (kurtulmuş) bir hal, hakkı müdafaası mutlak, menabii mebzul (kaynakları bol) ve serbest bir vatan.

Bu vatanın adı: Türkiye'dir. O Türkiye'yi bu antlaşmalar ifade ve tanzih etmektedir."

Şimdi, işin zor tarafı başlamaktadır. Tamam, bütün bunlar oldu, şimdi nasıl idare edeceksiniz bu memleketi? Devlet çökmüş, yeni bir devlet kuracaksınız. Konjonktür fevkalade kötü, dışarıda Avrupa hercümerç, Avusturya İmparatorluğu da dağılmış, Alman İmparatorluğu da dağılmış ve Çarlık Rusya'sı çökmüş, Bolşevik ihtilali olmuş. Müthiş bir devrim, Bolşevik ihtilali götürüyor, etkili de; etrafı da etkili. Nasıl bir devlet kuracaksınız, ayrıca da bu devletin şekli ne olacak? Kurduğunuz devleti, rejimi, içeride halkımız nasıl karşılayacak? Burada şimdi, çok önemli bir olayla karşı karşıyasınız.

Büyük Atatürk İzmir Rıhtımı'na ulaştığı zaman, "evet, düşmanın birini denize döktük, fakat diğerleri duruyor." Diğerleri kim? Kim duruyor? Diğerleri yoksulluk, fukaralık duruyor, çaresizlik duruyor. Geri kalmışlık duruyor. Bir harap vatan. "Diyarı küfür gezdim, beldeler, kâşaneler gördüm, dolaştım mülki İslam'ın, viraneler gördüm" diyen Ziya Paşa. Bir yerden bir yere gitmek mümkün değil, karanlıklar içerisinde bir Türkiye. 10 milyon Türkiye, yüzde 87'si köylü.

Bir savaş yapmış, içinden çıkmış. Bu savaşı yaparken de ne istedilerse vermiş; ne lazımsa vermiş. Oğlunu vermiş, ekmeğini vermiş, samanını vermiş, arpasını vermiş, tekalifi harbiye (savaş yükü), devlet ne istediye vermiş. Böyle bir karanlıklar içerisinde, yoksulluklar içerisinde, cehalet içerisinde ve hurafe içerisinde, bidat içerisinde bir Türkiye, koskoca bir Türkiye.

Bu Türkiye'yi ağdaşlaştıracaksınız. ağın devletini kuracaksınız, çağın devleti ulus-devlettir. Bu devlet, ayakta duracak, yönetecek, doyuracak, değişim ve dönüşümü başaracak. Orta yerde ulus yok, halklar var, ama ulus yok. Ulusunuz diyeceksiniz, kaderiniz budur diyeceksiniz. Ulus, evet Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan herkes bu ulustur diyecek, bu savaşı yapan hepimiz bu ulusun fertlerisiniz diyeceksiniz. Aman bu savaşı yaptığınız zamanki birliğinizi koruyun diyeceksiniz. Devletin adı; Türkiye Cumhuriyeti Devleti olacaktır.

Unutmayın, infıradı anasırı, parçalanmışlığı. Ülkenin birliği ve güvenliği; **“tek devlet, tek millet, tek vatan, tek dil, tek bayrak, tek hukuk”** söyleminde aranacaktır.

Cumhuriyet, çok kimse bunun ne olduğunu da bilmiyor aslında. Hedef şudur: Türkiye mutlaka asri, yani ağdaş, mutlaka medeni, yani uygar, mutlaka zengin olacaktır. Üç tane hedef, bu muasır medeniyettir. Çağdaş, uygar ve zengin. Bu bugün de değişmemiştir. Bunu söyleyecektir Büyük nder. Diyecektir ki **“Cumhuriyet mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır.”**

Bakalım, sonra ne olmuş, onlara biraz sonra geleceğim. Yeni devlet yeni hukuka göre olacaktır. 619 sene, daha sonra 1923' alırsanız, 624 sene hükümdarlık olan devletin hukuku, şeriat hukukudur. Yani, dini esaslara dayalıdır hukuk. Hlbuki Avrupa'da dini esaslara dayalı hukuku olan devlet kalmamıştır. Avrupa dinle devleti ayırmıştır. Kiliseyle devletin savaşları 100 sene sürmüştür, ama ayırmıştır. Din devletten bir şey istemesin, devlet dinden bir şey istemesin. Bu sekulerizmdir, ama Fransız anlamında daha başka bir şeydir, o laikliktir, o daha başka bir şeydir. Avrupa'daki, aydınlanma devri Avrupa'yı altüst etmiştir.1550'li yıllardan başlayıp, 1600-1700 yıllar; daha sonra da 1800'l yıllardaki Sanayi Devrimi ise aydınlanmış Avrupa'yı tamamen değiştirmiştir. Toplumunuz ağdaş olacak ve eğitiminiz medrese eğitimidir; yani sadece nakli bilimleri okutur; yani din bilimleri okutur. Fünun yoktur, fen yoktur, teknoloji yoktur.

Galileo 1610'da teleskopu buldu. Galileo, koyu bir Katolik. İki kızı var, kızları da rahibe. Galileo **“fiziği İncil'den ğrenemezsiniz, fizik kitaptan öğrenilecektir, fizik kitabından öğrenilecektir. İncil'den öğreneceğiniz o rahiplerin işidir,**

ruhbanın işidir” diyor. Yani, bilimle dini, dinle devleti ayırma işini yapmış Avrupa; bunu siz de yapacaksınız. Avrupa’da, akılla-vahiy tartışması bir neticeye bağlanmıştır. Bunun adı “sekülerizm”dir, yahut bunun adı “laiklik”tir, ikisi değişik birbirinden, biraz farklılıklar var.

Buradaki en önemli mesele din dediğiniz olaylara, hurafe ve bidat ne kadar karışmıştır? Yalnız Müslümanlıkta değil, Avrupa’da da, yani bu din ve devleti ayıran tartışmalar da hurafeye ve bidatla dinin karışmış olmasından, Seküler Devlet’i, yani Laik Devlet’i halka anlatmakta büyük sıkıntılar çekilmiştir.

Din ve devleti ayırmayan çağdaş devlet olmaz. Din ve devleti ayırdığınız yerde, hele Müslüman topluluklarına bunu anlatmak pek kolay değildir. Cumhuriyet’in teolojik yorumu yapılmamıştır. Buna ihtiyaç vardır. Türkiye, Darül Harb bir ülke değildir. Darül İslam’dır. Yani, seküler olduğu için müslümanlıktan uzaklaşmış değildir. Bugün de bazı tartışmaların kaynağında bu husus yatar.

Bizim ülkemizde de, yani 90 seneden beri devam edegelen tartışmaların kökünde meseledeki karmaşayı iyi anlamak lazım. Ama mutlaka hurafe ve bidata eğer din gibi bakarsanız, işin içinden çıkmak mümkün değildir. Bu, dışarıda bugünlerde de çok iyi tartışılıyor. Halkın inançlarına bir diyecek yoktur; kimsenin bir diyeceği yoktur. Halkın din duygularına, inançlarına herkesin saygılı olması lazımdır. Yalnız, bu inançlar eğer gerçek din meselesinin dışına çıkmış da, hurafe haline gelmiş, inanılmaz şeyleri inanılır duruma girmişse, öyle bir toplumu ilerletmek mümkün değildir.

Öyleyse, elinizdeki orta zaman toplumunu bir çağdaş toplum haline getirmek Cumhuriyetin en önemli işi olmuştur. Bunun en önemlisi de çağdaş eğitimidir. Çağdaş eğitim, o zaman “Eğitim Birliği” dediğimiz Tevhid-i Tedrisat olayıdır. Cumhuriyet artık bu çağdaş toplumu nasıl yapacak, çağdaş devleti nasıl kuracak, çağdaş devletin kurumlarını nasıl kuracak? Bunlarla meşguldür, bu Türkiye Büyük Millet Meclisi’dir, devleti kuran Meclis’tir, biraz evvel söylendi. Meclis savaşı idare eden Meclis’tir; devleti kuran Meclis’tir. Devleti uygar manada, asri manada, çağdaş manada kuran Meclis’tir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti, demokrasiyi, laikliği, çağdaşlığı ve İslâm’ı bağdaştırmıştır. Halkın çoğunluğu Müslüman. Devlet laik. Bütün dinlere karşı, eşit mesafede ve din ve vicdan hürriyetini korumak için tedbirler almış.

Nihayet, 1946’ya kadar tek parti idaresi.1946’da tek partiden, çok partiye geçilmesi bir zaruret halini almıştır. Çünkü savaş olmuştur, savaşta yerlerini seçen ülkeler bir tarafta demokrasi taraftarı ülkeler, bir tarafta da diktatörlük, faşizm taraftarı ülkeler. Demokrasi taraftarı galip gelmiştir,

faşizm taraftarı yıkılmıştır. Sadece komünizmle demokrasi uzlaşmak mecburiyetinde kalmıştır bir süre için. Türkiye de çok partili idareyi kabul etmek durumunda kalmıştır. Ondan sonraki yıllar, yani 1946'dan, 2010'a kadar geçen yıllar Türkiye'de çok partinin mevcut olduğu yıllardır. Bu çok partili yılları ayrıca değerlendirmesi gerekir. Ama hadise şudur ki: Türkiye çeşitli zamanlarda, çeşitli zorluklarla karşılaşmış, meclislerin kapanmasına kadar giden birtakım olaylarla da karşılaşmış, bundan yani Parlamenter Demokrasi'den vazgeçmemiştir.

Netice itibarıyla fırtına olmuş, fırtına esmiş, yine Türkiye başını suyun üstünde tutmasını bilmiştir. 23. Türkiye Büyük Millet Meclisi bugün işbaşındadır. Bu safhada konuşulması lazım gelen birçok şey vardır. Zamanın ona müsaade edeceğini çok tahmin etmiyorum; fakat ben şunu söylemek istiyorum: Bir genel muhasebe yapılırsa, görülecektir ki 90 senedir barış içinde yaşayan Türkiye Cumhuriyeti, büyük bir transformasyonu sağlamıştır. Nedir bu transformasyon? Kısaca söyleyeceğim: 12 milyon Türkiye'den, 72 milyon Türkiye'ye gelmişsiniz. Ne biçim bir 12 milyon Türkiye bu? 12 milyon Türkiye'nin yüzde 87,5 okuma yazma bilmez. Ne biçim 72 milyon Türkiye? Yüzde 98'i okuma yazma bilir. 1923 Türkiye'sinde adam başına 50 dolar gelir seviyesinden, bugün adam başına 10 bin dolar gelir seviyesine gelmişsiniz. Ortalamayı söylüyoruz.

Şunu size söyleyeyim ki: 10 bin dolara gelmişiz, ama bu da az, tamam, ona da bir şey demiyoruz. Ama nihayet hasta adamdan, Avrupa masasına oturacak hale gelmişsiniz ve nihayet dünyada 192 ülke içerisinde batmış bir imparatorluğun küllerinden çıkmışsınız, toprak olarak 16'ncı, nüfus olarak 36'ncı büyüklüktesiniz ve 19'uncu büyük ekonomiye sahipsiniz.

1923'te hiçbir şeyiniz yok, 1950'ye kadar yapılmış çok güzel şeyler var, ama yine de 1950'de içneden ipliğe kadar her şeyi dışarıdan alıyorsunuz, sanayiniz yok. Bugün 134 ülkeye sanayi malı satan bir Türkiye haline gelmişsiniz ve nihayet 1 trilyona yaklaşmış, bir büyük ekonomi kurabilmişsiniz ve nihayet bu ülkenin 15 milyon çocuğuna okul verebilir hale gelmişsiniz.

Bu ülkede her sene okula kaydolun çocukların yekûnu, yani kızlı erkekli çocukların yekûnu İngiltere, Fransa ve Almanya'da kaydolunların yekunundan fazla. Nüfusunuz böyle artmış. Bir Darülfünun'uz var 1923'te. 1945'te üç tane üniversiteniz olmuş. 1960'ta bu 7'ye çıkmış, 2000 yılına geldiğimiz zaman 84 üniversiteye çıkmış, bugün 134 üniversitemiz var. 1965'te Başbakanlığı ele aldığım zaman Üniversite'de 40 bin çocuğun okuduğu bir Türkiye'den, 3 milyon çocuğun okuduğu bir Türkiye'ye gelmişsiniz. Bu bir transformasyon. 5 milyon insanı dışarılarda, bu 5 milyon insan içerisinde

işadamları çıkmış, 100 bin kişi oralarda iş tutmuş, işadamı olmuş. Bunların bir kısım yatırımcı olmuş. 25 milyon turisti kabul eder, ağırlar hale gelmişsiniz. Topraklarını kara öküzle-kara sapanla işleyen Türkiye, şimdi 1 milyonun üzerinde traktör kullanıyor. 254 baraj, 1000 gölet işler vaziyette. 50 milyon dönüm arazi sulanıyor. 60 bin kilometre asfalt yol. Gidilemeyen hiçbir köşesi yok. Dünya Devleti Türkiye.

Bir yerden bir yere gidemeyen Türkiye'nin, 1965'te 300 köyünde elektrik olan Türkiye'nin, bugün 38 bin köyünde, kasabasında, her yerinde elektriği olan, baştan aşağı karanlık bir Türkiye'den, aydınlık bir Türkiye'ye gelmişsiniz. Demokrat, laik, sosyal hukuk devleti olan bir Türkiye'desiniz. Kadını, toplum içinde önemli bir yer almış Türkiye. Bu, "muasır medeniyet" demektir.

Eksikleriniz, noksanlarınız var, olacaktır. Transformasyona baktığınız zaman, bir tarım ülkesi olan Türkiye yavaş yavaş bir hizmetler ve bir sanayi ülkesi haline gelmektedir. Nüfusunun % 87'si tarımda olan Türkiye'den, % 20'si tarımda olan Türkiye'ye gelinmiştir. Şimdi, "*bundan sonrası, gayet tabii ki, bundan sonrası ne yapalım?*" denildiği zaman, yapılacak çok işlerimiz var. Birçok sıkıntılarımız, birçok işlerimiz var, eksiklerimizi, noksanlarımızı düzelterek, yolumuza devam etmemiz lazım. Büyümeye, kalkınmaya, zenginleşmeye, güçlenmeye devam. Daha iyi yönetim, daha iyi eğitim, daha iyi sağlık, daha çok kalkınma, daha güçlü Türkiye!

Sözlerimi tamamlamak istiyorum; daha doğrusu bu noktada bırakmak istiyorum, tamamlamak mümkün değil de. Şili'nin Başkenti Santiago Şehri'nde Apoguindo Caddesi'ndeki Novigad Parkı'nda bir heykel var. Bu Atatürk heykelidir. Bu heykelin önüne gittim durdum, bu heykelin resmini çektim, üzerindeki yazının tercümesini yaptırdım.

Şöyle yazıyor: "*Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, vatanının fedakâr ve sadık hizmetkârı, benzeri olmayan kahraman; insanlık idealinin canlı emsali. Bütün hayatını Türk Milletine vakfetmiş, milletine kendi ruhunun ateşini vermiştir. Hatırası, milletin ruhunu ateşli tutan sönmez bir meşale olarak yaşamaktadır.*"

Sevgili gençler; 86 yaşındayım. Ömrümün 60 senesini münhasıran bu ülkenin hizmetine verdim. Size gelip bunları söylemeyi vazife sayıyorum; şunu söylemeyi vazife sayıyorum: Bu büyük ülke yoluna devam edecektir. Meşale sizin elinizdedir. Bütün zorluklar önünüze çıksa, önünüzü göremeyeceğiniz kadar her taraf karanlık olsa bile, eğer bu Büyük Dehanın, İngiliz Başvekilinin söylediğine göre, "*Cenabı Allah dünyaya her yüz senede bir defa bir dâhi gönderir, bu bazen şu millete gelir, bazen bu millete gelir, bu defa Türklere geldi*" dediği Büyük Atatürk'ün milletine vakfettiği, milletine kendi ruhunun

ateşini verdiği; yani, onun şu mücadeledeki sergilediği cesareti, vatan sevgisini, Türkiye sevgisini, inancını, bu ülkenin geleceğine olan inancını, bu ruhu eğer içimizde hissederek, aşamayacağımız engel yoktur. Hepinize başarılar diliyorum.

Prof. Dr. ÜNSAL YAVUZ- Sayın Cumhurbaşkanım; müsaadelerinizle soru-cevap bölümüne geçiyoruz.

SÜLAYMAN DEMİREL- Tabii tabii. 47 dakika konuşmuşum, bende iki dakika alacağınız var. Sorularınıza şimdi açtım.

Prof. Dr. ÜNSAL YAVUZ- Sayın davetliler, sevgili konuklar; şimdi Sayın Cumhurbaşkanımızın yüksek müsaadeleriyle soru-cevap periyoduna geçiyoruz. Sorular mümkün olduğu kadar kısa, anlaşılır olursa, Sayın Cumhurbaşkanımızı da fazla yormamış oluruz diye düşünüyorum.

Buyurunuz efendim.

Prof. Dr. NECDET BASAL (Demokrat Parti Genel İdare Kurulu Üyesi)- Sayın Cumhurbaşkanım; müthiş bilgi ve tecrübenizin imbiğinden süzerek, bizlerle paylaştığınız değerlendirmelerinizi büyük bir dikkatle dinledim; her zamanki gibi çok şey öğrendim. Ağzınıza sağlık, beyninize sağlık efendim.

90. Yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ki, Ünsal Hoca da bir cümleyle bahsetti; Dünyada ilk kez devlet kuran bir Meclis'tir bu. 90. yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının "ne oldu bize?" sorusunu izninizle sormak istiyorum. Dünyanın bütün büyük medeniyetlerine kaynaklık yapmış olan, değişik medeniyetlerin alt alta, üst üste, iç içe girdiğini, parçalarcasına yok edilircesine değil, yan yana, dostça, kardeşçe birbirlerini zenginleştirircesine yaşadığı bu toprakların adı Anadolu değil miydi? Biz o toprakların sahipleri değil miydik? Ne oldu bize de, birbirimizi boğazlar hâle geldik? Ne oldu bize de "ben-sen, ben ya da ötekiler" haline dönüştürüldük, döndük?

Mevlana'ların, Hacı Bektaş'ların, Yunus'ların, Pir Sultan'ların dağa taş, kurda kuşa yüksek sesle söyledikleri özgürlük, ama her şeyden önce hoşgörü türküsünün beşiği değil midir bu topraklar? Ne oldu bize de biz ötekini kabul edemez hale geldik? Bu toprakları adeta yaşanmaz hale getirdik.

Sayın Cumhurbaşkanım; elinizde devamlı Anayasa görmeye alışığım ben. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu dediniz, 134 sene geçti. Ne oldu bize hâlâ bu milletin tümünü kapsayabilecek özgürlükler belgesi halinde bir anayasayı, bu millete takdim edemez hale geldik?

Sayın Cumhurbaşkanım; demokrasi diye diye demokrasiyi katleder hale geldik. Yargı reformu denilirken, yargıyı kuşatmaya yönelik adımları fütursuzca atmaktan çekinmez hale geldik. Ne oldu bize efendim, yıldırımlar yaratan bir ırkın ahvali olan biz değil miydik? Ne oldu bize, beka sorusu yaşar hale geldik? Sorun efendim, ne oldu bize; nerede hata yaptık? Saygılarımla.

SÜLEYMAN DEMİREL- Sorunuzun cevabı kolay değil. Şimdi, ben desem ki bir şey olmadı, bütün salon ayağa kalkar. Bana dersiniz ki, sen bu ülkede yaşamıyor musun, yoksa bunlar gözüne batmıyor mu? Batıyor, ama bir ülkede, bu ülke eğer hür ve serbest bir ülkeyse, bu ülkede kimin ne konuşacağını tayin etmek mümkün değildir. Eğer, bir ülke kanun devleti ve hukuk devletiyse, o ülkede keyfilik olmaz, korku olmaz, rahat ve huzur olur. Rahat ve huzuru bozarsanız, birçok sıkıntılar yan yana gelir. Bütün hikâye gelir, eğer bu ülkede bir rahatsızlık varsa, bunu hissetmek lazım. Ülkeyi yönetenler “bir şey yok, sanal bunlar, siz bunları uyduruyorsunuz” diyorlarsa, çare bulmak fevkalade zorlaşır. Yahut bir ülkede bir kısım insanlar rahat, bir kısım insanlar rahatsızsa bu da rahatsızlığın bir kaynağı olur. Bazen, çeşitli ülkelerde de görünüyor bu, huzursuzluk dediğimiz bu olay olabiliyor. Bunların sebebi genellikle yönetim kifayetsizliği oluyor. Kusur sadece ülkeyi yöneten siyasi kadroların değil, topyekûn yönetenlerde oluyor. Toplum, buna, müsait de davranabiliyor.

Esasen bizim ülkemizde de yönetim kifayetsizliği olmaması için sebep yok. Yani, bu kadar hercümerci meydana getireceksiniz, sonra yönetim kifayetsizliği olmayacak, bu mümkün değil. Çünkü biz genelde çok partili siyasete geçtikten sonra, biraz arızalı geldik. Çok partili siyasi hayatı çok iyi becerdiğimizizi söyleyemem. Bunun da çeşitli sebepleri vardır. Türkiye bunu iyi analiz etmelidir. Analiz ettiği zaman, birtakım şeyler ortaya çıkacaktır. Sadece buradaki kusurları seçilmiş idarelere yükleyip geçmek de doğru değil. Çünkü bu sistem, çoğulcu bir sistem. Her kafadan bir ses çıkması şaşılacak bir olay değil. Yalnız, bu çıkan sesler başkalarını rahatsız etmemeli, tolerabl olmalı. Rahatsız ediyor, başkalarını rahatsız ediyor. Çünkü bir yerden sonra başka unsurlar işin içine karışıyor. Sıkıntı, bu ülkeyi yönetecek güç ve takatte olmayışımızdan geliyor.

Bakın, ne olur? Bu ülkede üniversiteler vardır. Türkiye’de 47 tane hukuk fakültesi var. Hukuk fakültelerinin acaba Türkiye’deki ne olup bittiğine dair hiç fikri yok mu; hiç fikri yok mu? Kimse bir şey demiyor. 30 tane gazete çıkıyor, 30 tane de televizyon var. Acaba, yani akşam olunca dünyanın neresinde cinayet varsa, onları bizim televizyonlara aktarmaktan başka hiçbir şey yok mu? Bu ülkede iyi hiçbir şey yok mu? Dünyada iyi hiçbir şey yok mu? Bu ülkedeki insanların iyi diyeceği, iyi dedikleri kadar kötü diyeceği bir şey yok mu?

Bu ülkede meslek kuruluşları var. Meslek kuruluşları, bunlar nerede? Kardeşim, biz halimizden memnunuz diyorsanız, o zaman Prof. Necdet Basa'yı onlara göndereceğim, başka çıkarım yok çünkü.

Şunu söylemek istiyorum: Evet, bütün bunlara rağmen, biz bu ülkede yaşamaya mecbur muyuz? Mecburuz. Bu ülkede yaşanmaz, bu ülkede oturulmaz, bu ülkenin geleceği yoktur diye dizimizi dövsek neye yarar? Bir şeye yaramaz. Gelin, ülkenin yönetimini halka bırakmışsınız, hâkimiyeti millîye, millî hâkimiyet. Bu ülkenin vatandaşları iyiyi kötüyü ayırt edecek durumda değil mi? İyiyi kötüyü ayırt edecek durumda mı? O zaman, iyile kötüyü ayırt ettiklerine dair çok güzel deliller verdiler. Ama edememeleri hali olabilir mi? Başka ülkelerde olmuştur.

Sayın Prof. Yavuz Hoca biraz evvel onu söyledi. Meclisler her şey değildir anlamında söyledi. Şuna bakacaksınız: Bir ülkede bir şey mükemmel, diğer şeyler az mükemmel, çok mükemmel olmuyor. Bunların seviyesi aynı. Meclisler temsili Meclis, halkımıza kusur bulamayız. Niye bulamayız? O halktır, eğer siz kâfi derecede aydınlatmıyorsanız, halk kendiliğinden bir şey yapamaz, halk rehber ister. Rehber orta yere çıkmıyor; niye? "Efendim, sıkıntı var." Biraz evvel anlatmaya çalıştık ki, herkes Atatürk olamaz, mümkün de değil; zaten Atatürk'ü koyacak o kadar yer de bulamayız. Ama onun tırnağı kadar olsun cesaret itibarıyla.

Niçin ben bu uzun tahlili yaptım; niçin yaptım? Aslında, bütün hikâye geliyor, insanların zengin olması, insanların yoksul olması, insanların şu olması, bu olması değil, insanların iyi eğitilmiş olması veya cahil olması değil. İnsanların yürekli olması önemli olan hadise. Ama diyeceksiniz ki, kör olası hanede, evladı ayal (çol çocuk) var. Maişet baskısı altında olan adam nasıl cesur olur? O da doğru.

Bu demokrasi denilen şey çok güç bir iş. Bu kamuoyu istiyor, yani uyanık, cesur kamuoyu istiyor, bu birincisi. İki; adil ve tarafsız yargı istiyor. Üç; uyanık ve ülke sorunlarını tepesinde tutan üniversite istiyor ve hep bunları istiyor. O zaman, halk rehberini bulmuş oluyor. Tabii ki cesur medya istiyor, hür ve serbest medya istiyor.

Başı bulutlara kadar degecek dik insanlardan müteşekkil bir Türkiye istiyoruz. Bulutlara kadar degecek, öylesine cesur, öylesine yürekli insanlardan müteşekkil. O olacaktır. Zenginliğimizin de, okumuş yazmışlığımızın da, kalkınmışlığımızın da varacağı yer orasıdır. Bunun adı uygarlıktır.

Prof. Dr. ÜNSAL YAVUZ- Buyurun, Prof. Dr. Hanım Halilova.

Prof. Dr. HANIM HALİLOVA- Teşekkür ediyorum.

Ben Azerbaycan'da Sovyetlere karşı mücadele veren kadın hareketinin lideri olmuşum. Aynı zamanda, Sayın Cumhurbaşkanımı da çok severim, çok büyük saygım var. Aynı zamanda, bana devlet bakanlığı teklif ettiler, ancak ben orada Ermenilere karşı kadın taburu kurdum ve Ermenilere karşı savaştım, çok kadınıımız da şehit oldu.

Benim, burada bulunmamdan da çok teşekkür ederim hepinize. Bu gençlerin bugün sizi dinlemeleri ne kadar güzeldir. Özellikle, Büyük Önderimiz Atatürk bize her zaman onun ruhu yol gösterirdi. Biz Sovyetlerle mücadele verende, onun yoluyla gitmişik. Hatta ben Kadın Hukukları Müdafaa Cemiyeti kurdum. Sizin, Müdafaa-ı Hukuk gibi. Bütün her şey onun yolunda gitmek istedik.

Bugün de doğrudan da Sayın Cumhurbaşkanım çok güzel sözler söyledi. 100 yılda bir lider olur. Bakın, kötü iyi, ama liderler olur. Mesela, Napolyon çalıştı ki, bir devletten bir imparatorluk kursun. Lenin, bir devletten bir imparatorluk kursun. Faşist Hitler bir devletten bir imparatorluk kursun, ancak hiçbirisi de kuramadı. Ancak, Büyük Önderimiz parçalanmış, didilmiş bir imparatorluktan, bir Cumhuriyet kurdu.

Ona göre de, Gorbaçov'un masasının üstünde Büyük Önderimizin kitabı vardı. O da parçalandı bir imparatorluktan, bir devlet kurmak istedi. Biz de, hepimiz, gençler unutmamalıyız. Büyük önderler bir kere gelir, o da Türk Milletine bu nadir halde geldi, bu devleti kurmak için. Siz olmasaydınız, Türkiye olmasaydı, biz Türkler de olmazdık.

Büyük Önderimiz bu milletin ismini devlete verdi: Türkiye. Yıllarca bizim dilimizi yasakladılar, Türklüğümüzü yasakladılar. Yalnız biz yaşadık, neden Türkiye'miz vardı; sizler vardınız.

Sayın Cumhurbaşkanımı da ben ilk defa karşıladım, 1992 yılında bizi desteklemek için Azerbaycan'a geldi. O zaman, büyük bir törenle karşıladık ve o zaman Büyükelçiliği açtı bu da bizim çok değerli büyüğümüzüdü. Sayın Süleyman Demirel'i yalnız Türkiye'de değil, bütün Türk dünyasında tanıyorlar. Ben sizi saygılarımla selamlıyorum ve bu gençler her zaman sizden örnek almalıdır. Teşekkür ederim, sağ olun.

Prof. Dr. ÜNSAL YAVUZ- Efendim, soru-cevap geliyordu, daha çok katkı oldu. Lütfen kısa sorular sorarsak, daha çok dinleyiciye şans tanımız oluruz.

Orada bir genç arkadaşım vardır. Buyurun.

ÖZGÜR BALABAN- Merhaba, Başkent Üniversitesi Eğitim Fakóltesi dördüncü sınıf öğrencisiyim. Hemen soruma geçiyorum. Egemenliği işgalci ve de sömürgeci devletlerden savaşarak alan ve millete veren ve yargı-yasama-yürütmeyi de bağımsızlaştıran ve tam bağımsızlık olgusunu var eden Meclisimiz saat 1'den bu yana Anayasanın 30 maddesini değiştirerek, 20 gün içerisinde ilk önce bahsettiğimiz egemenin ilk sahibi olan işgalci kuvvetleri bir şekilde geri vermeye yöneldi diye bir fikrim var, öyle düşünüyorum.

Bu 20 günün sonunda da bir referandum olacak. Bu referandumla bu değiştirilen Anayasa, 30 maddesi değiştirilen Anayasa bizlerin oyuna sunulacak. Bildiğiniz üzere Kıbrıs'ta bir cumhurbaşkanlığı seçimi oldu ve bunun öncesinde Yunanistan Başbakanı Papandreu seçim öncesinde Kıbrıs'a gitti ve şöyle bir ifade kullanmıştı Kıbrıs için "özümün tek egemenlik, tek vatandaşlık ve tek uluslararası kimlik kazandırması gerektiğini, Türk işgali ve sömürgesini sonlandırması gerektiğini" söyledi Papandreu.

Bunun üstüne adaylara baktığımızda, Mehmet Ali Talat ki, sloganlarında Rauf Denktaş'a ithaf olarak "ya dün, ya dünya" afişlerinde İngiltere Dışışleri Bakanı Jack Straw'la sıkı dost olduğunu gösteren afişler.

Prof. Dr. ÜNSAL YAVUZ- Sorunuz ne olacak?

ÖZGÜR BALABAN- Hocam, hemen geliyorum, referandumla ilgili bir sorum olacak. Kusura bakmayın, uzun oldu, ama içimizde çok birikti bu. Tahsin Ertuğruloğlu, o da "Hanedandan korkma, oy ver" diyor. Yine Rauf Denktaş'a. Buna karşı Derviş Eroğlu seçimi kazandı ve Derviş Eroğlu baktığımız zaman da, Ermeni soykırımını yalanını dünyaya haykıran, Talat Paşa Komitesi'nin destekçisi ve sizin de desteklediğiniz Talat Paşa Komitesi'nin de desteklediği bir isimdi.

Sorum şu: Kıbrıs'ta gördüğümüz bu ulusalcı çıkış ve bahsettiğimiz gibi dış kuvvetlere karşı tam bağımsızlığı savunan ıkış, Türkiye'deki bu Anayasanın görüşmesi süresi sonrası yapılacak referandumda da aynı sonucu bekliyor musunuz? Siz bekliyor musunuz? Yani, Türkiye'de yapılacak referandumlarla, Kıbrıs'ta çıkan, dün çıkan karar çıkacak mıdır?

İkinci sorum; özel bir soru, çok kısa. Türkiye'de biliyorsunuz, geçmişimizde Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın asılması kararı var. Bu kararı siz Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi bir hatası olarak ya da siyasi bir hatası olarak görüyor musunuz? Teşekkür ederim.

SÜLEYMAN DEMİREL- Kıbrıs'ta cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmış. Gayet dürüst düzgün bir seçim olduğu anlaşılıyor, bir itiraz da yok zaten. Kıbrıs'taki soydaşlarımız kendi yönetimlerini kendileri, kendi istikametlerinde tayin etmişlerdir. Tabii, daha Kıbrıs meselesi bir süre daha uluslararası masada kalacaktır, bugünden yarına çözümü yoktur.

Ben 1965 senesinden, 2000 senesine kadar Kıbrıs meselesiyle resmen meşgul oldum. Oradaki soydaşlarımız güvenliğe sahiptirler, en önemli mesele odur. Bir gece yarısı kalkıp, birileri onları bir katliama tabii tutamaz. Kendi kendilerini idare edebilirlerse, uluslararası zeminde meselenin halli oluncaya kadar gider bu konu. Kendi kendilerini idare etmek için de cumhurbaşkanlarını kendileri seçiyorlar, parlamentolarını kendileri seçiyorlar, belediye reislerini kendileri seçiyorlar.

Türkiye burada seyirci kalır mı? Kalmaz. Çünkü Kıbrıs meselesi Türkiye için sadece bir toprak meselesi değildir.

Bana göre tuttıkları yol doğrudur. Yani, vardıkları netice de doğrudur. Türkiye'de anayasa değişikliği oluyor. Anayasa değişikliği olur, yapılır da. Türkiye zaten çok anayasa konuşan bir ülkedir. Aslına bakarsanız, anayasaların zannedildiği kadar her şeye mani olduğu da ifade edilemez. Bir şeyi yapmak istiyorsunuz da, buna Anayasa mani oluyor, buna çok fazla misal gösteremezsiniz.

Bugün vatandaş sıkılan meseleler var. Sıkılan meselelerden birincisi; yargının işleyişi, ortalama olarak altı senede bir karar çıkıyor bizim yargıdan. Siz bunu çabuklaştırın. Hadi çabuklaştırın, bunun için anayasaya vesaireye gerek yok; neden gerek yok? Çünkü 20 bin hâkim ve savcının yapacağı işi 9 bin hâkimle yapıyorsunuz. Yargı organları feryat ediyor, dinleyin adamları.

Mühim olan mesele, vatandaş acaba mahkemeye müracaat ettiği zaman, bir makul süre içerisinde adil bir karar alacağına kani mi, değil mi Türkiye'de? Anayasayı değiştirseniz vatandaş buna kani mi olacak? Yapacağınız iş budur. Türkiye'nin en önemli meselesi işsizlik. Anayasanın nesi işsizliği ortadan kaldırılmasına mani.

Halk size soracak, bu anayasayı düzelttiğin zaman, buradan bana ne var; benim hangi meselemi düzelttiniz? Ama siyasi iktidarlar anayasayı değiştirmek de isterler, yeni anayasa yapmak da isterler, buna mani bir şey de yoktur. Eğer, anayasa gibi bir kanun, bir genel kabul görerek yapılıyorsa, o şikâyeti bir süre için ortadan kaldırır, genel kabul. Yok, birisi yapıyorsa, başkalarına tartışma imkânı bırakıyorsa, o tartışmayı sürdürür. Uzlaşarak

yapmak lazımdır anayasayı. Çünkü zaten siyasi iktidarlar bugün vardır, yarın yoktur.

Mithat Paşa 1876 Anayasasına, Türkiye dâhilinde mazarrat teşkil eden adamları dışarıya sürgün etme kuralını koydurdu. Abdülhamit o kuralı Mithat Paşa'yı dışarı sürmek için kullandı. Mahkeme kadıya mülk mü yani? Bugün varsınız, yarın yoksunuz.

Bu ülkenin insanını, bu ülkenin sorunlarına çekersiniz. Bu siyasettir. Siyasetin çok büyük önemi var. Buradan geliyorum, Sayın Necdet Basal'ın şikâyetine. Bakın, sandık gelip konuluyor, bu sandık niye konuluyor? Kötü idarelerin tasdiki için konulmuyor. Kötü idareden şikâyetiniz varsa, bunu değiştirin. Ayakkabı sıkıyorsa, değiştirin ayakkabıyı. Kan yok, kavga yok, şu yok, bu yok, değiştirin. Kimi istiyorsanız onu seçin.

Prof. Dr. ÜNSAL YAVUZ- Buyurun.

Prof. Dr. AKİF ERGİN (Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Müdürü)- Kısmen cevap aldık Sayın Cumhurbaşkanımızdan, ama sorum şu olacak. Yine biraz ekleyebilirler mi? Sayın Cumhurbaşkanım; siz 50-60 yaşların zindeliğinde ve bugünkü birikiminde bugünkü koşullar içerisinde nasıl bir muhalefet partisi liderliği yürütürdünüz diye soracaktım? Kısmen aldım, ama biraz daha alabilirim diye, yararlanabiliriz diye düşünüyorum, arz ederim, saygılarımı sunarım.

SÜLEYMAN DEMİREL- Muhalefeti yapan değerli arkadaşlarımız var, yapıyorlar. Bugünkü şartlar içinde muhalefet de kolay değil.

Şunu söyleyeyim: Muhalefet bugün bu görevi yaparken kâfi destek görmüyor. Bugün Türkiye'deki çekingenliğin bütün vebalini muhalefete yığmak yanlış. Yani, muhalefette olan arkadaşların hiçbirisini ayırmadan söylüyorum. Muhalefet zaten zor bir iş. Çünkü iktidarsın, düğmeye basarsın, 15 tane adam karşına gelir, "emret" diye. Muhalefette o işi kendin yapacaksın, o adama emredeceğin şeyi kendin yapacaksın. Muhalefet partileri olgunlaştırır ve muhalefet çok kahırlı bir iş. Hele Türkiye şartlarında verdiği beyanatı gazete yazmıyor. Yaptığın mitingi, toplantıyı televizyon göstermiyor. Gazete yazarsa, gazete ertesi gün zımba yiyor. Televizyon gösterirse, ertesi gün yöneticisini değiştiriyorlar. Onlar için de zor, o zaman yapılacak bir şey kalıyor: Vatandaşlar ruberu, yani baş başa. Ona da kolay kolay yetişmek mümkün değil.

Ben bir şey söyleyeyim: Güneş balçıkla sivanmaz, ne yaparsanız yapın, gerçekleri örtmenin imkânı yoktur.

Prof. Dr. ÜNSAL YAVUZ- Buyurun.

SALONDAN- Başkanlık sistemini Türkiye için siz nasıl değerlendiriyorsunuz efendim. Teşekkür ederim, saygılar.

SÜLEYMAN DEMİREL- Ne kadar güzel bir konu, tahammülünüz var mı çocuklar, bir iki saat?

Başkanlık sistemini senelerce ben de savundum. Başkanlık sistemi olmasın falan demek de kolay değil. Yalnız, evvela bizim şu elimizdeki sistemi bir işletebilmemiz lazım. Bunu işletiyor muyuz, işletebiliyor muyuz doğru dürüst? Şu memleketi doğru dürüst idare edebiliyor muyuz? Hangi sistemi getirirseniz getirin, bunu kadrolarla yapacaksınız. Kadrolar, bakın, geçen 60 sene içerisinde bu kadar çalkalanmış memlekette kadrolara bakın, siyasi kadrolara bakın, idari kadrolara bakın. Bir dalgalanma olmuş, siyasi kadroyu almış götürmüş. Bunlara “kahtı rical” denilir bunun adına. Kahtı rical, yani yetişmiş adam bırakmamak. Bu memlekete yapabileceğiniz en büyük kötülük yetişmiş adamını atıl bırakmaktır.

Bakın, parayı bulursunuz, zaman da bulursunuz, imkân da bulursunuz, fakat yetişmiş adamdır ülkelerin meselesi. Bu yönetimde, siyasette falan adam yetiştirmek de fevkalade zordur. Çünkü bunların mektebi yoktur, okulu yoktur. Didine didine adam yetişiyor. Sonra bir dalga geliyor, bir dalga geliyor 15 sene milletvekilliği yapmış gencecik adam sokaklarda geziyor. Yok artık ona verecek vazifesi yok Türkiye'nin. Böyle şey olmaz. Hadi yeniden başlıyorsunuz.

Zeytini aşıla, ondan sonra zeytini bekle beş sene, aşı tutsun, meyve versin ve bürokrasiye geliyorsunuz. İdareler değişiyor, çok da sık değişiyor. Değişen idareler “*senin, benim adamım*” diye kırıp geçiriyor, yani bürokrasiyi kırıp geçiriyor. Pekâlâ, çok iyi yetişmiş kişileri “sendendi, bendendi” diye saf dışı bırakıyor veya emaneti ehline vermiyor. Kur'an-ı Kerim'in tarifidir. “*Emaneti ehline verin.*” Ehil mehil dinlemiyor, “*senden mi, benden mi?*” diye geliyor. Bu Türkiye'yi, yalnız Türkiye'yi değil, yapıldığı her ülkeyi zaafa uğratmıştır.

Başkanlık sistemine gelelim. Yeni baştan bir şey yaparsanız, onu çok iyi düşünmek lazım. Başkanlık sistemi sadece başkanın halk tarafından seçilmesinden ibaret değildir. Başkanlık sistemini işletebilen tek bir ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Güney Amerika'da başkanlık sistemleri var, fakat her 20 senede bir ihtilalle başkanlar değişir, her 20 senede bir askerler gelir, başkanı indirirler, sonra yeni bir başkan gelir. Halka seçtirirler, yine o başkanı da götürürler.

Amerika federaldir, yetkileri dağıtmıştır. Çünkü federalden korkusu yoktur, dağılma korkusu yoktur. California, ben birlikten ayrılacağım demez veya New Mexico ben birlikten ayrılacağım demez. Yani, böyle bir sıkıntısı yoktur. Federal devlete geçtiği zaman, her federal devlet kendi işini kendisi görür.

Amerika'nın Kongresi aşağı yukarı demokrasi tarihinin en büyük müessesidir. İngiliz Parlamentosu ile beraber. Çok büyük müessesedir, çok enteresan bir müessesedir. Yani, Meclisinizi o hale getireceksiniz, hükümet diye bir şey olmayacak gayet tabii, hükümeti siz seçeceksiniz ve tabanda kontur mekanizmalar kuracaksınız. Yoksa siz bütün kademeleri ortadan kaldıracaksınız ve sadece Başkan ben olacağım, o yürümüyor, olmuyor. Avrupa'da başkanlık sistemiyle yürütülen hiçbir memleket yok. Fransa'da yarı başkanlık var, o da çok garip bir sistemdir. İngiltere'ye bakarsanız esas İngiltere'dir başkanlık sistemi çünkü İngiltere'de Kraliçe'nin hiçbir rolü yoktur; bütün işi İngiliz kabinesi, yani İngiliz Başbakanı ve İngiliz parlamentosu yürütür.

Bütün hikâye şurada: Gelin biz bu elimizdeki sistemi düzeltelim. Gelin evvela şu yüzde 10 barajını düzeltin. Gelin şu partiler sisteminde halkın önüne çıkarttığınız kadroları, bunları seçin diye çıkarttığınız kadroları, Ankara'da bir yerde oturarak değil de halka yaptırın, onlar seçsinler. Benim milletvekilim Mustafa Cesur olacak, Oğuz Aygün olacak, benim milletvekilim İsmet Sezgin olacak, benim milletvekilim Esat Kıratlıoğlu olacak desin; ben bunları istemiyorum da desin.

Gelin evvela bunları yapın. Evvela gelin bir düzgün partiler kanunu yapın. Gelin evvela bir düzgün seçim kanunu yapın. Ondan sonra onlara gitmeden evvela bir dar bölge yapın, dar bölge yapın ki, şimdi Ankara'nın 29 tane milletvekili var. Bu milletvekillerinin kaç tanesini kim tanıyor? Soruyorum.

Gelin dar bölgeye gidin, dar bölgeye evvela. Vatandaş temsilcisiyle bir kilitleyin. Temsilciler meclisi değil mi bu? Evet. Kimi temsil ediyor? Parti Genel Başkanını. Peki, halk ne olur? Onun için bu sistem işlemiyor zaten. Bu sistemin bence tepesini koparıp yeni bir tepe koyarak değil de tabanını tepe ile birleştirerek düzeltebilirsiniz. Benim düşüncem bu.

Prof. Dr. YAVUZ ÜNSAL: Arkada bir beyefendi, buyurun.

HASAN BAŞ: (Sayıştay 3. Daire Başkanı)- 23 Nisan Milli Egemenlik Bayramı. Zat-ı Âliniz ifade ettiniz. İki temel ilkeye vurgu yaptınız: Tam bağımsızlık, ulusun egemenliği. Ulusun egemenliği anayasalara da yansımıştır. 1921 ve 1924 Anayasalarına ki o zamanın tabiriyle Teşkilat-ı Esasiye yasalarına, Hâkîmiyet Bilakaydı şart milletindir diyor. 1924 Anayasasında da aynı ifadeler

var. 1961 Anayasası'na geldiğimizde egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletindedir diyor. Ancak bununla yetinmiyor. Ya ne yapıyor? Millet, egemenliğini Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır diyor. Acaba hâkimiyetin bilâkaydı şart millet olmasının yolundaki anayasa ilkesinden 1961, 1982 Anayasalarında millet egemenliği yetkili organlar yoluyla kullanır noktasına geçiş ne anlam ifade etmektedir? Bundan ne anlam çıkartmamız gerekir. Çok teşekkür ederim, saygılar sunarım efendim.

SÜLEYMAN DEMİREL: Çok parti idaresine geçtiğimiz zaman, nasıl ki çoğulcu yönetime geçtik. Fransız İhtilali'nin getirdiği tarzdan kurumlar idaresi dediğimiz pülüral idareye dünya geçti. Artık idare edenlerin sayısı çoğaldı. Yani milletin ve devletin hizmetlerini gören kurumlar meydana getirildi. Bu kurumların yetki ve sorumlulukları anayasa ile tespit edildi. Bu kurumların birbirleriyle münasebetleri de anayasa ile tespit edildi. Gene de bunların meşruiyet aldığı yer, millet olacaktı. Meşruiyetin kaynağı da millet olduğuna, yapılan anayasa da referandumdan geçtiğine göre, referandumla millet -bunu eleştirenler var gerçi- millet bu idarelerin kullandığı yetkilerin meşruiyetini tasdik etmiş oldu. Onun içindir ki bugün ülkeyi idare eden tek bir organ yok, birden fazla organlar var. Yargı bir organ, kurumların bir kısmı organlar, tabii bu kurumların irtibatları irade üstünlüğü meydana getirmeyecek şekilde zaten öyle tescil ediliyor, yine millet iradesi en üstün diyor, 6. Madde öyle diyor, yani millet iradesi en üstündür, üstün irade millet iradesidir ama millet bu iradesini organları aracılığıyla kullanıyor. Halk devlet idaresini organları aracılığı ile işletiyor.

Aslında sıkıntı milletin iradesinin Meclis tarafından kullanılmadığından doğmuyor. Aslında sıkıntı bu iradeyi kullananların, kullanmaktaki ehliyetsizliğinden ileri geliyor; yani iktidarsızlığından geliyor. Yoksa bu görev şuna verilmiş de, Anayasada böyle düzenlenmiş de bundan dolayı yapamıyoruz demek kolay değil. Yani sistem bir çoğulcu sistemdir. İdare edenler çoğalmıştır. Millet iradesi gene kilittir. Kilittir, ama bu irade sadece Meclis tarafından değil, Meclis ile beraber diğer organlar tarafından da kullanılır. Hükümet de bir organdır; Meclis de bir organdır. Bütün hikâye bunlar arasındaki münasebeti de Anayasa tanzim eder.

Evet, çok teşekkür ediyorum. Beni dinlediğiniz için hepinize çok teşekkür ediyorum. Eksik, noksan bir şey kaldıysa onları da başka zaman gelir telafi ederiz. Hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlarım.

Prof. Dr. YAVUZ ÜNSAL: Biz de Sayın 9. Cumhurbaşkanımıza teşekkür ediyoruz. Efendim lütfen dağılmayalım. Sayın Cumhurbaşkanım, yüksek

müsaadelerinizle Sayın Rektörüm ve Kurucu Rektörümüz Prof. Dr. Sayın Mehmet Haberal'ın bütün dikkatini topladığı Ayşe Abla Kolejimizin Atatürkçü Düşünce Kulübü Başkanı ve Üyeleri, Sayın Rektörümüz ile birlikte bir buket takdiminde bulunacaklar efendim. Teşekkürler.

---&---